

escriure; en la *b*, y *v*, a moltes diccions, tampoch sens coneix distinció al pronunciar, més sí al escriure» (*Adages*, p. 21): allí sembla haver-se usat en el sentit de 'articulació, pronunciació'; -sació, Belv. 1805]; *organitzador* [-sador, Lab. 1888]; *organitzat*, adj. [Fde Malla: «--- organitzat per gran seny de natura ---» (*PecadorR*, *D.Ag.*); 1498, Egidi Romà].

CPt.: *Organo-*, primer element dels compostos amb *organo-*: *organogen*, *organogènia*, *organografia*, *organogràfic*, *organolèptic*, *organologia*, *organoplàstic*.

1 Fou sentida per Giner i Marc a Bellmunt de Mesquí i Torre del Comte (26-v-55). — 2 L'usa el tortosí Vergés Paulí en *Espurnes de llar*: «se posen a cantar, però més desafinats que un *orgui* de gats» (v, p. 20) i «Seu: cor i *orgui*» (v, p. 53). — 3 Coromines en les seves memòries del viatge a l'Ebre (1923) es referia a: «La Roca dels *Òrguins*, on les pedres fan com les flautes d'un *orgue*, entre Miravet i Benifallet a la dreita de l'Ebre». — 4 En un doc. arag. de 1369 hi ha *arguinas* (enfront del cast. *argueñas*) i en aragonès es donen a més *arguiño* (al-), *arguiña* «espuerta de mimbres», mots relacionats amb el cast. *angarillas*: JCoromines explica aquestes formes amb i com a regressions d'*arguiñello* < *argueniello* i *-niella*, és a dir que atribueix el tancament a l'efecte de la i; veg. *DECH* I, 268a33ss. — 5 Fabra dedica una «conversa filològica» a aquesta qüestió (n.º 522, en l'ed. Barcino). — 6 El mot apareix ja en el *Vocabulista* de RMartí, un cop com a *organes* traduït l'ar. *burğ* (o sigui 'alforges'), p. 93a, i un altre cop com a *orguines* amb l'equivalent llatí de *reservatorius* (p. 559).

Òrguena 'cetaci', V. *orca* *Orguener*, *orguenet*, *orguer*, *orgueta*, *orgui*, *orguinells*, *orguinetes*, V. *orgue*

ORGULL, juntament amb el fr. *orgueil*, it. *orgoglio*, oc. *orguelh*, -*guolh*,¹ prové del franc. *ŪRGŪLĪ 'excel·lència', derivat de *ŪRGŪL 'insigne, excellent' (a.-al. antic *urgul* id.). □ 1.^a doc.: *urgul*, *Hom. Org.*, 2v16, *ergul* ib., 2r18, 7r1.

Ultra aquest exemple d'*urgull* de les *Hom. Org.*, trobem *orgull* en un escrit de 1299: «E con (=com) ell, senyor, no [vul]la estar a vostre consell, nostre Senyor [h]a li donada aquesta disciplina, car peccat de desconexença e d'*orgull* li desplau més que negun peccat» (Finke, *Acta Arag.* III, 84.5), i el verb *orgullar* en ACanales (infra). No hi ha dubte, doncs, que *orgull* amb els seus derivats (*orgullós* etc.) era forma comuna en la llengua, com ho és avui dia, però el llenguatge escrit antic sembla haver preferit la variant *ergull* (ja en *Hom. Org.* al costat d'*orgull*) i *argull*: formes que són també freqüents en la llengua d'Occ.

Mot ben documentat amb els seus derivats en tota classe de textos, especialment en Llull que condena l'orgull repetidament com a vici de supèrbia: «*ergull* fa als hòmens *ergullosos* auçire e robar e enganar los hòmens pobres», «*ergull*, Sényer, fa a nosaltres encalçar l'honor d'aquest món, e *ergull* nos fa desijar los delits e les benances d'aquest món» (*Contempl.*,

111, 12-13); *Blanq.*, *NCl.* I, 174.25; 188.12; Jaume I: «quan hom ha dels bens temporals una partida, aquels qui més n'an, han major *erguyll*» (*Cròn.*, cap. 530, ed. Barcino, IX, 52); Muntaner: «que la misericòrdia de Déu --- abatrà l'*ergull* e la malvestat d'aquella mala gent» (*Cròn.*, cap. 129, ed. Barcino, IV, 34.15);² *ergull* en Jaume March (1371), 1222, i en Aversó (c. 1398), 1439, 15; escrit *erguyll* en Eiximenis, *Terç* (*D.Ag.*); figura també en el *Spill*: «car totes van / ab grans entulls, / pompes, *ergulls*, / vanes despeses» (v. 7632); *argull* en Pere Cerimoniós, *Cròn.*, cap. 199, i en Fde Malla, *PecadorR* (*D.Ag.*). Lacav. (1696) duu exclusivament *orgull* (*orgullós* etc.) amb una munió d'exemples i fraseologia;³ Lab. 1839 remet d'*argull* a *orgull*, mentre Escrig dona per a València *argull* i *orgull*, i de fet *argül* o *argül* es pot sentir avui dia en moltes localitats.

El mot s'ha usat també en l'acc. de 'ufanor, fertilitat (parlant de les plantes)' com l'it. *rigoglio* 'fertilitat' enfront d'*orgoglio* 'orgull': Agustí, *Secrets d'Agr.* diu un cop que «en la lluna nova posarien les cols molt *argull*» (fº 23) i Lacav. (1696) s. v. *arbre* inclou la frase *arbres de desmasiat orgull* amb l'equivalent llatí de «luxuriantes arbores»; acceptió que era molt més antiga, com ho prova l'ús d'*orgullós* per Eiximenis amb referència a *marjals* i *llocs ergullosos* (infra). Avui *orgull* en aquesta acc. se sent al Priorat, Tort. i Gandesa segons *AlcM*.

L'adjectiu germànic *URGŪL*, del qual deriva l'abstracte *URGŪLĪ, és documentat únicament en alt alemany antic (*urguol* «insignis») i sembla haver estat paraula d'extensió local en els dialectes germànics, sols representada en alt i baix alemany, llengua aquesta darrera a la qual pertanyia el dialecte dels francs. El tractament fonètic és regular, car és ben sabut que la o llarga germànica tenia timbre obert, i com a tal es reproduïx en les llengües romàniques (Gamillscheg, *R. G.* I, p. 241; comp. p. 225). D'aquí el cat. *orgull* < *URGŪLĪ, com *ull* < *ŪCŪLU*, *vull* < *VŪLĪO*, amb el resultat de *ɔ > u* davant palatal; oc. ant. *orguelh*, -*guolh*. El cast. *orgullo*, d'altra banda, tot i ésser documentat ben d'hora (*argullo* en text de c. 1270, *orgullo* en JManuel i JRuiz, *urguloso* en el *Cid*) no pot venir directament de la base germànica postulada, car el resultat davant palatal hauria estat *orgojo: deu ser per tant un manlleu del català *orgull*, l'única forma romànica amb *u* (veg. la detallada exposició d'aquesta qüestió en el *DECH* IV, 296b24ss.).

DERIV.: *Orgullança*: en forma d'*orgullança* el recull el *D.Ag.* a Barcelona. *Orgullós*, -*osa* [er-, 1229; 4 Llull: «Cascuna de nós pot guanyar mèrit si sab remembrar, con veu *ergulloses* vestimen[t]s» (*Blanq.*, *NCl.* I, 155.24), «Temps ha estat que clergues sulien ésser *ergulloses*» (ib. II, 88.13); Muntaner: «los grechs --- són les pus *ergulloses* gents del món» (*Cròn.*, capítol 203, ed. Barcino, VI, 28.4; -*osos*, cap. 119, IV, 10.5);⁵ *Eximplis Mir.* II, 263; Ausiàs March: «l'om *ergulós* desija honrat ser» (CVI, 339); fi S. xv, *Viudes Donz.*, v. 371; ar-, Busa-Nebr. (1507); *orgullós*, *DTo.* (1670), Lacav. (1696), Belv. 1805, Lab. 1839; Eixi-